

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Постановка проблеми. В сучасних умовах соціалізації економіки, підприємство як відкрита система в процесі свого функціонування повинно нести відповідальність як за результати своєї економічної, так і соціальної діяльності. В свою чергу, функціонування будь-якої організації передбачає наявність механізму управління. В цьому контексті має важливе теоретичне і практичне значення формування соціально-економічного механізму управління на підприємствах і його адаптація до ринкових умов. Розвиток соціально-економічного механізму, розширення і поглиблення змісту, обґрунтування структури побудови і методичне забезпечення його функціонування дозволять поліпшити показники роботи (фінансової та не фінансової звітності) підприємств у нових умовах господарювання. [1, с. 3]. Наявність такого механізму з точки зору регулювання соціальних процесів з використанням економічних методів та стимуляторів є важливою складовою стійкого розвитку підприємства. Тому при посиленні процесів демократизації та соціалізації підприємництва, що, в свою чергу, веде до підвищення конкуренції у сучасному ринковому середовищі важливого значення набуває проблематика пошуку ефективної моделі соціально-економічного механізму управління підприємством [2, с. 191].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці формування механізму управління присвячені праці відомих закордонних вчених – П. Друкера, І. Ансоффа, Б.З. Мільнера. В даному напрямі працюють і ряд вітчизняних дослідників, а саме В.І. Мацибора, С.В. Мочерний, К.О. Раїцький.

Завдання дослідження. В працях зазначених вчених в основному розглядаються теоретико-методологічні основи формування механізму управління підприємством. Разом з тим в наукових публікаціях недостатньо уваги приділяється конкретним прикладам застосування механізму управління. Особливу актуальність набувають питання формування соціально-економічного механізму ефективного управління підприємством. *Тобто метою статті* є обґрунтування теоретичних засад системного дослідження сутності та змісту соціально-економічного механізму ефективного управління підприємством.

Виклад основного матеріалу. Підприємство є соціально-економічною системою, яка активно взаємодіє із зовнішнім середовищем та складається з економічної та соціальної підсистем. В нових умовах господарювання, що зумовлено вдосконалюванням ринкових відносин у промисловому виробництві, важливого значення набуває злагоджене функціонування двох підсистем: соціальної та економічної. Економічна підсистема є матеріальною основою для розвитку соціальної підсистеми, яка, у свою чергу, має забезпечувати персонал всім необхідним для реалізації професійної діяльності, спрямованої на якісний кінцевий результат [3]. Систему, яку ми розглядаємо, приводить в дію господарський механізм покликаний забезпечити досягнення високих кінцевих результатів діяльності підприємства [1, с. 4].

В економічній науці та практиці термін «механізм» стали активно використовувати з 70-х років ХХ століття. В основі будь-якого механізму лежить процес, тобто динаміка явищ. Дана динаміка може носити як об'єктивний так і суб'єктивний характер. Під об'єктивним процесом розуміють протікання процесу по економічним законам, без втручання суб'єкта управління. Під суб'єктивним процесом – ціленаправлений вплив суб'єкта управління [4, с. 187].

ФІНАНСИ

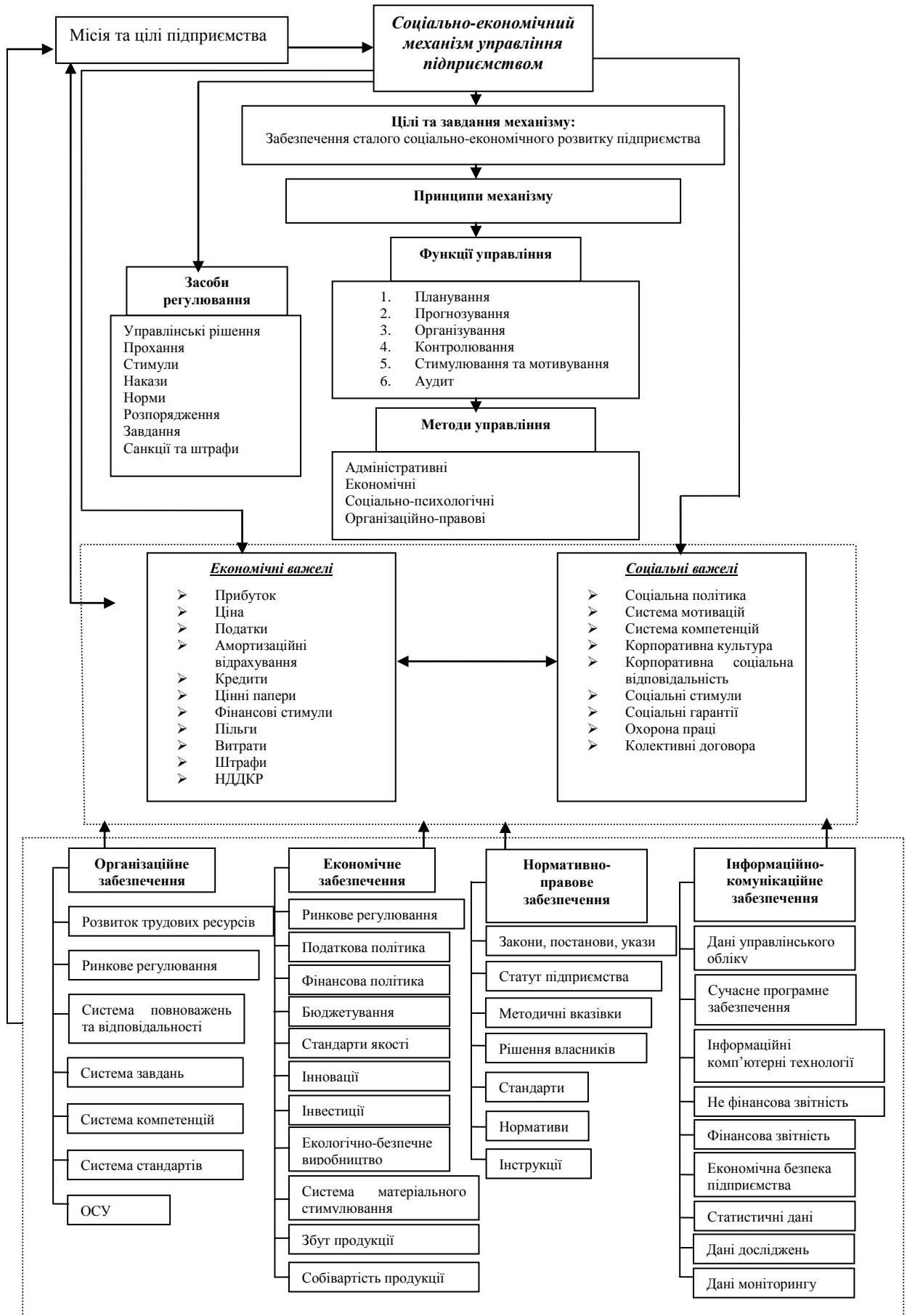

Рис. 1. Соціально-економічний механізм управління підприємством (джерело: складене авторами)

Під механізмом управління ряд авторів розуміють внутрішню будову системи управління. До механізму управління, на їх думку, входить: апарат вироблення цілей та завдань управління виробництвом; засоби реалізації законів і принципів управління; система функцій і методів управління. Між усіма компонентами механізму управління існують взаємозумовлені зв'язки. Закони породжують принципи управління; принципи, в свою чергу, - цілі і завдання управління; цілі та завдання визначають функції і методи управління; решта параметрів системи управління, включаючи стиль і засоби, які забезпечують процес управління, залежать від функцій і методів [5, с. 103].

Окремі вчені вважають, що механізм управління є складною категорією управління, яка формується з наступних елементів: цілі управління; критерії управління (якісний апарат цілей); фактори управління (елементи об'єкта управління та їх зв'язки, на які здійснюється вплив в інтересах досягнення поставлених цілей); методи управління (на дані фактори управління); ресурси управління (матеріальні і фінансові ресурси, соціальний та організаційний потенціал, при використанні яких реалізується обраний метод управління і забезпечується досягнення поставленої мети) [5, с. 103-104; 6, с. 103; 7, с. 77].

Поняття «механізм» дуже часто використовується в сучасній економічній літературі у таких словосполученнях як «господарський механізм», «економічний механізм», «ринковий механізм», «організаційно-економічний механізм», «соціально-економічний механізм» тощо. Це означає, що поняття «механізм» визначає особливу послідовність дій, спеціальні методи або засоби їх виконання. Від точності визначення, чіткості тлумачення поняття «механізм» і його змісту в різних словосполученнях, які використовуються в управлінській та економічній літературі, залежить однозначність, конкретність розуміння і використання цих понять [5, с. 101].

На думку І. Булеєва, господарський механізм управління це сукупність форм, методів і інструментів господарювання, що містить у собі планування, державне регулювання, господарський розрахунок, економічні фактори і стимули, організаційні структури управління, політико-правові форми регулювання економічних процесів, без конкретизації основних сучасних важелів функціонування». В даному визначенні механізм розглядається з точки зору процесу управління без урахування системного підходу, який припускає перетворення впливу одних елементів сукупності на необхідну зміну інших. Базовим елементом визначення є поняття «механізм» яке в економічній науці (від грецького *machine* – машина) означає систему (простір, спосіб), що визначає порядок якого-небудь виду діяльності [8, с. 22].

Заслуговує на увагу точка зору Райзберга Б.А. і Фатхутдінова Р.А. про те, що поняття «система управління» і «господарський механізм» - це не одне і теж, хоча в них дуже багато спільного. Відрізняються вони тим, що господарський механізм включає у свій склад методи, види, форми і функції управління. Система управління поняття більш широке. Крім цих компонентів вона включає підсистему лінійного керівництва, тобто апарат, що виконує функції управління: керівники, менеджери, а також відділ управління [1, с. 3].

Кругловий Ю.Ю. структуру господарського механізму представляє як сукупність окремих механізмів. Оскільки фактори управління можуть мати економічну, соціальну, організаційну і правову природу, зазначений механізм управління повинен формулюватися як система економічних, соціальних, організаційних і правових механізмів. Таким чином, структуру господарського механізму можна розглядати як сукупність механізмів, в основі яких лежать визначені методи управління [1, с. 3].

Потрібно відзначити, що найбільше значення для забезпечення ефективного управління підприємством має економічний та соціальний аспекти. Тому їх варто об'єднати і виділити як головну ланку (соціально-економічний механізм) в складі господарського механізму підприємства (рис. 1) [1, с. 4].

Авторами в роботі запропоновано розглядати соціально-економічний механізм управління підприємством як складову господарського механізму, яка відбиває сукупність соціальних, економічних, організаційних методів, способів, форм, інструментів та важелів, за допомогою яких здійснюється регулювання соціально-економічних процесів та відносин з метою ефективного впливу на кінцеві результати діяльності підприємства.

Формування та дія соціально-економічного механізму управління підприємством визначається системою принципів (табл. 1), до яких входять: принципи корпоративної соціальної відповідальності бізнесу, принципи стандартизації, принципи сталого розвитку, принципи соціального партнерства та ін [9, с. 85-87].

Наведені принципи є складовою частиною теоретичного базису формування та функціонування соціально-економічного механізму управління підприємством.

До основних характеристик соціально-економічного механізму управління підприємством автори відносять: соціально-економічний механізм управління підприємством є головною складовою господарського механізму підприємства; соціально-економічний механізм є приналежністю соціально-економічної системи, взаємодіє в системі інших механізмів на підприємстві як цілісної системи; до складових соціально-економічного механізму відносяться: соціальні та економічні елементи, організаційні та технічні елементи; основною функцією даного механізму є реалізація процесу управління та прийняття ефективних управлінських рішень, які спрямовані на досягнення соціально-економічних завдань підприємства.

Таблиця 1

Принципи розробки соціально-економічного механізму управління підприємством

Назва принципу	Характеристика
Законності	безумовне виконання норм чинного законодавства
Економічності та ефективності	раціональне використання ресурсного потенціалу підприємства, оптимальна організація управління, ефективне ведення бізнесу, який орієнтований на створення додаткової економічної вартості, соціальної вигоди та підвищенні конкурентоспроможності підприємства
Розвитку партнерства	розбудова сумлінних та взаємовигідних відносин зі всіма заінтересованими сторонами
Стандартизації	дотримання загальноприйнятих міжнародних норм, угод та використання рекомендацій міжнародних стандартів
Збереження та відтворення навколишнього середовища	використання енерго та ресурсозберігаючих технологій, забезпечення екологічної безпеки виробництва
Матеріального та нематеріального стимулювання	надання ефективних робочих місць з достойним рівнем оплати праці та соціальних пільг
Соціальної політики	сприяння соціально-економічному розвитку, відтворення соціального капіталу, підвищення кваліфікації працівників
Корпоративної культури	врахування очікувань суспільства та загальноприйнятих етичних норм в діловій практиці
Філантропії	внесок в формування громадянського суспільства, добровільне проведення підприємствами партнерських програм, соціальних та благодійних проектів

Системності комунікацій	застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, забезпечення досконалості зв'язку між складовими механізму
Модернізації	використання новітніх технологій в процесі виробництва якісної продукції та послуг
Відповідальності прав та обов'язків	формування чіткої організаційної структури, розроблення відповідного забезпечення соціально-економічного управління, встановлення чіткої відповідальності керівництва центрів відповідальності підприємства за результати діяльності

Джерело: складене авторами

Таким чином, можна зазначити, що соціально-економічний механізм управління підприємством – це наука про управління, яка вивчає систему зв'язків соціально-економічної діяльності підприємства в процесі виробництва та реалізації продукції/послуг. Ключове словосполучення – система взаємозв'язків. Звідси – сутність соціально-економічного механізму полягає в пошуку оптимальної комбінації взаємозв'язків між окремими елементами складної соціотехнічної системи підприємства для досягнення поставлених цілей. Виходячи з зазначено, зауважимо, що об'єктом дослідження соціально-економічного механізму управління підприємством виступає сукупність соціально-економічних відносин, що виникають як всередині так і у зовнішньому середовищі підприємства в процесі його функціонування. Предмет дослідження – форми, принципи, методи встановлення соціально-економічних відносин, залежності, показники та критерії, що відображають якісні та кількісні характеристики цих відносин [10, с. 158].

Висновки. Виходячи з об'єктивної необхідності цілісного сприйняття процесів, які відбуваються на підприємстві, в роботі представлено визначення господарського механізму, виділено, що соціальна та економічна складова цього механізму відіграє одну з головних ролей в системі управління підприємством. Сформовано визначення соціально-економічного механізму управління підприємством. Розкрито сутність та зміст соціально-економічного механізму управління підприємством, його основні характеристики, об'єкт та предмет. Проаналізувавши вищевикладене, можна зазначити, що соціально-економічний механізм управління підприємством являє собою цілеспрямовану та керовану відкриту систему соціальних, економічних, організаційних, правових, управлінських і регулюючих дій, способів і процесів, які формують і впливають на порядок здійснення діяльності підприємства в економіці України, що сприятиме досягненню очікуваних економічних, соціальних, екологічних та інших результатів. Це система взаємодії елементів і методів впливу на підприємницький сектор взагалі та окремі бізнес-одиниці з метою забезпечення максимально ефективного функціонування їх ресурсів і підсистем шляхом використання економічних, соціальних, організаційних і адміністративних засобів управління.

Анотація

В представленій роботі узагальнено та систематизовано підходи щодо визначення поняття «механізм». Показано взаємозв'язок системи управління з господарським механізмом. Відзначено, що найбільшого значення для забезпечення ефективного функціонування підприємством відіграє соціально-економічний механізм в складі господарського механізму підприємства. Виділено основні структурні елементи соціально-економічного механізму ефективного управління підприємством. Визначено основну функцію, мету, об'єкт та предмет соціально-економічного механізму. Висвітлено

основні принципи на базі яких формується та діє соціально-економічний механізм управління підприємством.

Ключові слова: механізм, система управління, соціально-економічний механізм.

Анотація

В представленной работе обобщенно и систематизированы подходы относительно определения понятия «механизм». Показана взаимосвязь системы управления с хозяйственным механизмом. Отмечено, что наибольшее значения для обеспечения эффективного функционирования предприятием играет социально-экономический механизм в составе хозяйственного механизма предприятия. Выделены основные структурные элементы социально-экономического механизма эффективного управления предприятием. Определенно основную функцию, цель, объект и предмет социально-экономического механизма управления предприятием. Отражены основные принципы на базе которых формируется и действует социально-экономический механизм управления предприятием.

Ключевые слова: механизм, система управления, социально-экономический механизм.

Summary

This paper summarizes and systemizes the approaches to defining the notion of «mechanism». It reflects interrelation between the management system and the economic mechanism. It emphasizes that social and economic mechanism within the mechanism of economic enterprise plays the most important role in the effective functioning of the enterprise. It outlines basic structural elements of the social and economic mechanism for efficient management of the enterprise. The paper also identifies principal function, purpose, object and subject of the social and economic mechanism. It covers basic principles on which social and economic mechanism of management is formed and functions.

Keywords: mechanism, system management, socio-economic mechanism.

Список використаних джерел:

1. Єпіфанов А.О. Обґрунтування фінансового механізму підприємства / А.О. Єпіфанов, В.П. Москаленко, О.В. Шипунова // Фінанси України. – 2004. – № 1 – С.3 – 13.
2. Сардак С.Є. Механізм управління соціально-економічною системою / С.Є. Сардак // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010. – № 1 (8). – С. 191 – 201.
3. Управління соціальним розвитком трудових колективів підприємств з виробництва харчових продуктів та напоїв [Електронний ресурс] / Н.В. Міцкевич // Бізнес навігатор. Управління. – 2010. – № 2. – Режим доступу до журн. : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/biznes/2010_2/index.html
4. Булеев И.П. Формирование и функционирование механизма хозяйствования предприятий трансформационной экономики / И.П. Булеев, Н.Д. Прокопенко // Економіка пром-сті. – 2006. – № 4. – С. 186 – 196.
5. Князевич А.О. Рівні господарського механізму управління підприємствами / А.О. Князевич // Вісник Нац. універ. Водного господарства та природокористування. – Економіка. – Збірник наукових праць. – Випуск 3 (39). – 2007. – С. 101 – 107.
6. Ларіна Р.Р. Державний механізм забезпечення інформатизації системи охорони здоров'я: моногр. / Р.Р. Ларіна, А.В. Владзимирський, О. В. Балуєва – Донецьк: ТОВ «Цифрова типографія», 2008. – 252 с.
7. Мамонов К.А. Організаційно-економічний механізм управління стейкхолдерами будівельних компаній: сутність, структура й інформаційний захист // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми, теорії та практики. – 2011. – № 2 (14). – С. 75 – 86.

8. Булеев І.П. Формирование организационно-экономического механизма управления предприятием по обработке цветных металлов. – Донецк: ИЭП АН Украины, 1993. – 225с.
9. Сімченко Н.О. Соціально орієнтовані системи управління підприємствами: моногр. / Н.О. Сімченко – Київ: ТОВ «ДКС центр», 2010. – 340 с.
10. Чалапко Л.Д. Формування внутрішнього економічного механізму підприємства: принципи та напрями вдосконалення. / Л.Д. Чалапко, С.І. Чимшит // Науково-теоретичний журнал Дніпропетровської державної фінансової академії. Економічні науки. – 2011. – № 1 (25). С. 155 – 165.